

Onder de parasol: ambassadeur Peter Marres (l.) en Hubert van Zanten van de Nederlandse Vereniging Thailand in Bangkok, 30 april 2006

Meneer de ambassadeur

De klassieke diplomaat is zijn leven niet meer zeker. Hij wordt achtervolgd door Haagse boekhouders. En als hij niet uitkijkt, zit er morgen een manager op zijn post. 'Voor elk bosje peterselie moest je een bonnetje laten zien.' | door Kirsten Munk

ambtenaren maar niets en vice versa." Tijdens een rondgang die *HP/De Tijd* maakte langs diplomaten en oud-diplomaten, bleek dat er wantrouwen heerst in diplomatieke kringen. Het familiegevoel dat het circuit van oudsher typeerde, is verdrongen door een kil systeem van regels en controle. Het geven van partijen en borrels – 'ontvangen' in diplomatiek jargon – raakt in onbruik. De klassieke diplomatie sterft uit, vrezende de (oud-)overheidsdienaren. Een wat kleurloze polderdiplomatie komt hiervoor in de plaats.

Vroeger had de ambassadeur aanzien. Hij ging in die dagen gewoon even langs bij de minister van Buitenlandse Zaken in wereldsteden als Parijs en Moskou. Op eigen initiatief legde hij waterpompen aan in arme Afrikaanse landen en mengde hij zich in een politiek akkefietje.

Het was de tijd van het *klasje*, het elitaire opleidingsinstituut dat gelieerd was aan de ministeries van Buitenlandse Zaken en Defensie in Den Haag. Wie hier zijn opleiding tot diplomaat volbracht, was vrij zeker van een toekomst als consul-generaal of ambassadeur. Een strenge commissie, waarin een hoogleraar en een topman uit het bedrijfsleven zaten, beoordeelde de aspiranten op 'geschiktheid en bekwaamheid'. Rekbare definities waren dat. Bestond de selectiecommissie dat jaar uit Leidse corpsleden, dan maakten 'Leienaren' meer kans. Zat er een Utrechtse jonkheer in de commissie, dan was het een goed jaar voor de jongens van adel, die traditiegetrouw in de Domstad hun bul haalden. Het diplomatenleven was in beginsel het voorrecht van de adel, die vaak zijn eigen onderhoud in den vreemde moest financieren.

De echtgenote werd geacht net zo hard mee te werken als haar man. Ze was zowel voorkomend gastvrouw als dankbare gast, voor wie etiquette en goede manieren een tweede natuur waren. Oud-ambassadeursvrouw Van Ebbenhorst Tengbergen bekleedde naast haar man posten in Belgrado, Denemarken, Kameroen, Warschau, Parijs, Seoul en Wenen. "Je moet altijd klaarstaan. Er is voortdurend iets dat georganiseerd moet worden. Grote partijen of Koninginnedag. Kritiek uiten op het land waar je woont, kan niet en je moet je altijd correct gedragen. Maar als het goed is, heb je dat thuis geleerd."

Gualthérie van Weezel, die in 1969 en 1970 het klasje deed, was toen nog verloofd met zijn huidige vrouw. "Men liet mij weten dat het goed voor mijn functioneren zou zijn als ik getrouwd 'naar buiten' zou gaan. Voordat we naar onze eerste post vertrokken, voerde mijn vrouw een gesprek met een oud-ambassadrice. Die wijdde haar in, vertelde haar bijvoorbeeld dat ze geen bloemen moest meenemen naar een receptie. Daarmee zadelde je de gastvrouw maar met extra werk op."

Het klassieke diplomatenleven betekende om de twee of drie jaar verhuizen naar een volgende post en soms maanden in een hotel bivakkeren voordat een gepast onderkomen beschikbaar was. Vaak boeiend en spannend, soms helemaal niet leuk. Van Ebbenhorst Tengbergen: "We hebben veel in communistische landen gezeten. Daar werden we afgeluisterd. De druk was zo hoog dat we twee keer per jaar met vakantie moesten. Als diplomaten leidden we een beetje een nomadenleven. Voor de kinderen was dit het moeilijkst. Ze hadden wel vriendschappen, maar als we weer verhuisden waren die afgelopen."

Vanaf de jaren tachtig moest alles anders. De diplomatieke glamour was veel Haagse ambtenaren een doorn in het oog. De bezoldiging in de buitenlandse dienst was aanzienlijk hoger dan op

Nee, fraai was de hebbigheid van VN-vertegenwoordigster en oud-minister Eveline Herfkens niet. Tegen de regels van de Verenigde Naties in ontving zij 280.000 dollar van het ministerie van Buitenlandse Zaken als toelage voor haar huurappartement-met-balkon in New York. Geconfronteerd met haar overtreding schamperde Herfkens dat zij wel iets beters te doen had dan zich op de hoogte te stellen van de VN-gedragsregels.

Met haar verwerende meisjesgedrag gooide Herfkens niet alleen haar naam als weldoener te grabbel, zij stookte ook de stammenstrijd nog eens op die sinds enige decennia woedt op het ministerie van Buitenlandse Zaken. Een groot deel van de Haagse ambtenaren beschouwen de diplomaten als luxepaarden. Veel diplomaten menen op hun beurt dat het ministerie bevolkt wordt door jaloezische bureaucraten. Hans Gualthérie van Weezel, voormalig diplomaat en oud-Kamerlid van het CDA en de CHU, formuleert het zo: "Departementsambtenaren vinden diplomatieke

► het departement, de ambassadeurs reden in auto's met chauffeur en woonden in lommerrijke villa's. Van Ebbenhorst Tengbergen: "Er is altijd veel protest geweest. Diplomaten zouden een luxe leven leiden. Daar zit ook een beetje afgunst bij. Als je onze inkomsten vergelijkt met die van iemand in het internationale bedrijfsleven, valt het reuze mee."

De Haagse onvrede leidde eind jaren zestig tot de 'referendarissenopstand', waarin ook de departementsambtenaren een buitenlandse carrière eisten. De rebellie wierp zijn vruchten af. Gedreven door de overtuiging dat niet langer klasse of afkomst maar eigen verdienste en ambitie goede ambassadeurs voortbrachten, besloot het ministerie tot invoering van de integratie.

In 1987 smolten de binnen- en de buitendienst samen tot één dienst. Niet alleen diplomatieke ambtenaren die het klasje hadden gedaan, maar ook departementsambtenaren die zich bijvoorbeeld hadden gespecialiseerd in ontwikkelingshulp mochten vanaf dat moment 'naar buiten'. Dit betekende echter ook dat diplomaten ineens een paar jaar in Den Haag moesten bivakkeren. Met het in elkaar schuiven van de binnen- en de buitendienst was de stoelendans geboren. De buitenlandse dienst bestond ineens niet meer uit vierhonderd, maar uit zevenhonderd leden, die om de drie of vier jaar naar de beschikbare posten dongen. De oude garde stond dan ook niet te juichen bij de integratie.

Het uitdijen van de buitenlandse dienst betekende voor velen lobbyen en zeuren om een buitenlandse post bij de secretaris-generaal, de hoogste ambtenaar op het departement. Een delicate kwestie. Gualthérie van Weezel, voormalig ambassadeur in Luxemburg: "De secretaris-generaal is, met het groepje om hem heen, oppermachtig. Hij bepaalt wie waarheen wordt gezonden. Het is nogal een verschil of je in Washington of in Kirgizië wordt geplaatst. Er heerst een permanente onrust in de dienst. Waar ga je over vier jaar naartoe? Die onrust strekt zich uit tot in de hoogste rangen."

Opvallend genoeg waren het vooral de secretarissen-generaal

overigens ook Van den Berg die na onderzoek door KPMG besloot het klasje te vervangen omdat het te archaisch en elitair zou zijn. Het werd vervangen door een soort 'managementcursus' aan de Rijksuniversiteit Groningen, waar de pupillen in negen weken klaargestoomd werden voor 'vaardigheden en processen' tijdens de diplomatieke dienst. Sinds 2004 is deze opleiding vervangen door een nieuw klasje aan de Universiteit van Leiden.

Volgens verschillende diplomaten vertoonde Van den Berg machiavellistische trekjes. Onder het mom van 'te elitair' had hij bevolen 'De blauwe gids' op te heffen, een diplomatieke almanak die jaarlijks verscheen. Hierin stonden jaaroverzichten en diplomatieke vraagstukken, plus de namen van diplomaten en hun echtgenotes, op welke post ze zaten, hun opleiding en achtergrond. Zo konden de diplomaten elkaar traceren en contact onderhouden.

Eric Niche, ambassadeur in Delhi, stapte in de dienstauto, 2006

Opheffing van 'de gids' was volgens diplomaten bedoeld om het familiegevoel te breken. Die opzet lijkt te slagen. "Het familiegevoel is verdwenen," zegt Schelto baron van Heemstra, die ambassadeur was in Madrid, Buenos Aires, Lusaka, Paramaribo en Jakarta. "Daarvoor in de plaats zijn gevoelens van concurrentie en meer controle gekomen."

Van den Berg waait de kritiek weg als 'gemopper van wat oude heren'. "Eerst is er kritiek dat een buitenstaander zo ver komt op BZ, dan is het weer niet goed als hij de dienst verlaat. Ik heb veel voorbereidingen gepleegd voor de Olympische Spelen en de organisatie uitstekend achtergelaten voor mijn opvolger. 'De blauwe gids' heb ik nog een keer uitgebracht, maar die werd zo informatie-arm dat het geen zin meer had. Door de bescherming van persoonsgegevens mochten de rang en de salarisschaal er niet meer in, informatie overigens die het meest gelezen werd."

De glans is een beetje van het diplomatieke leven af. De oude grandeur, uitgedragen door gedistingeerde diplomaten met een internationaal netwerk, dat soms nog uit de studententijd stamt, is aan het vervagen. Managers en specialisten nemen hun plaats in, de hiërarchie vervlakt.

Symbool van het tanende respect is de e-mail, meent voormalig diplomate en oud-ambassadeursvrouw Godeke van Heemstra. Vroeger gingen poststukken van het diplomatieke personeel pas naar het ministerie als de ambassadeur zijn paraaf had gezet.

Dirk Jan van den Berg bij een Chinese kolenmijn, 2007

Nu mailt het personeel direct met Den Haag zonder medeweten van de ambassadeur. Zo worden er zaken geregeld waar de ambassadeur geen weet van heeft, waardoor hij voor onplezierige verrassingen komt te staan. Schelto van Heemstra: "Dan zei ik, jongens, we staan toch voor dezelfde zaak? Hoe heeft dit kunnen gebeuren?"

De dienst is verzakelijkt, vindt hij. "Er is sinds de jaren negentig sprake van een management development-traject. Als je een jaar of 38 bent, krijg je te horen of je wel of niet geschikt bent om ooit ambassadeur te worden of dat je in de herkansing zit. Het werkt erg demotiverend om op je 38ste al te horen hoe de toekomst eruitziet." Ook Gualthérie van Weezel ziet de verzakelijking: "Ambassadeurs zijn steeds meer manager geworden. De vraag is niet: heeft de ambassadeur goede contacten, is hij representatief en is zijn vrouw een beetje aardig? Goed management is hét criterium geworden voor ambassadeurs."

Sinterklaas op de ambassade in Khartoum, Soedan, 1987

Ronald Mollinger, ambassadeur in Hongarije: "Het gaat niet om de inhoud, maar om procesmanagement. BZ is er niet in geïnteresseerd of ik me ervoor heb ingezet voldoende bevriende troepen in Urugzan te krijgen, maar of ik op tijd mijn dienstreis heb aangevraagd."

Als Mollinger de dienstauto neemt om langer dan drie uur buiten Boedapest te verblijven, moet hij dat ver van tevoren schrift-

lijk aanvragen. Als hij terugkomt, dient hij, wederom schriftelijk, verantwoording af te leggen. "Als ik daar te laat mee ben, krijg ik straf," zegt Mollinger. Het ministerie wordt steeds meer een boekhouder die nieuwe regels bedenkt, vindt hij. "Het naleven van de zelfopgelegde bureaucratie heeft prioriteit op het ministerie. En dat is zeer hinderlijk. Het ministerie oefent controle uit op een wijze die enigszins doet denken aan het stalinisme."

De reden hiervoor is integriteit, zo krijgt men van het ministerie te horen. "Die integriteit, die er te pas en te onpas wordt bijgehaald, staat nergens omschreven," zegt Mollinger. Ook Schelto van Heemstra kan zich opwinden over het overmatig gebruik van de term. "Als er wordt getwijfeld aan mijn integriteit omdat ik businessclass vlieg, vind ik het wel erg ver gaan." Diplomaten werden niet geacht de beste vliegtuigstoelen te bezetten. Zij vlogen toeristenklasse. Nederlandse boortorenwerknemers die wel

Ronald Mollinger, ambassadeur in Hongarije: 'Het ministerie oefent controle uit op een wijze die enigszins doet denken aan het stalinisme.'

businessclass vlogen, vonden het zo beschamend toen zij begin jaren tachtig de toenmalige ambassadeur in Saoedi-Arabië, jonkheer van Nispen tot Sevenaer, in de toeristenklasse zagen zitten, dat zij hem hun plaats aanboden.

De controle door Buitenlandse Zaken en de overmatige regelgeving maken het werk knap lastig, meent Mollinger. Hij moet als *chef de poste*, de hoogste diplomaat op een buitenlandse post, voor elk wisselwasje toestemming vragen aan zijn boekhouder. Ook wanneer hij de gastenlijst voor een diplomatiek diner of een borrel opstelt. "Deze man, die geen enkele ervaring heeft met het opbouwen van een netwerk, moet nota bene over mijn gastenlijst beslissen. Daar heb ik geen zin in. Ik ben de baas, ik heb ervaring en ik weet wie er op die lijst moeten staan," zegt Mollinger.

In 1995 voerde Buitenlandse Zaken de herijking van het buitenlands beleid in. Dit hield in dat de verschillende ministeries 'in de buitenlandhoek' meer met elkaar gingen samenwerken. De herijking vergrootte de bureaucratie met zogenaamde regio-, thema- en forumdirecties.

De actie die Eveline Herfkens in 1998 als minister van Ontwikkelingssamenwerking ondernam, was typerend voor het nieuwe beleid. Zij draaide de lokale projecten die onder haar voorganger Jan Pronk waren opgezet terug omdat zij van mening was dat alle ontwikkelingshulp centraal, vanuit Den Haag, gecoördineerd moest worden.

Van Heemstra kreeg de toenmalige minister van Ontwikkelingssamenwerking dan ook op zijn dak toen hij in Afrika waterpompen in dorpen liet aanleggen. "U hebt er niets van begrepen," snierde de minister toen zij hier achter kwam. Dat ging onder Pronk heel anders, herinnert Van Heemstra zich. "Toen hij op bezoek was en vanuit zijn bus armoede zag, riep hij: 'Daar moet een miljoen heen!'" Alsof het lot ermee speelt, wonen de Van Heemstra's nu ze gepensioneerd zijn in Den Haag naast de moeder van Eveline Herfkens. Van Heemstra: "Ik zei tegen haar: ik heb nog voor uw dochter gewerkt en dat was niet altijd even makkelijk." ►

'Het familiegevoel is verdwenen,' zegt Schelto baron van Heemstra. Daarvoor in de plaats zijn gevoelens van concurrentie en meer controle gekomen.'

(sg's) zonder diplomatieke ervaring die op nogal dirigistische wijze de scepter zwaaiden. Wie de sg's en hun 'bloedraad', de direct ondergeschikte directeuren-generaal en directeuren, bekritiseerde, kreeg een 'snertpost' in Oost-Europa. Wat veel diplomaten nog het meest stak, was dat deze secretarissen-generaal zelf de allermooiste posten kregen als 'beloning' voor hun jaren als secretaris-generaal. Gualthérie van Weezel: "Het is bij Dirk Jan van den Berg begonnen. Hij had geen idee van wat zich afspeelde op de posten."

Toch werden hem na afloop prachtposten toegeschoven. Nadat hij voor de VN permanent vertegenwoordiger was in New York, werd hij ambassadeur in Peking. Om er een half jaar vóór de Olympische Spelen alweer mee op te houden. Van den Berg was gevraagd als voorzitter van het bestuur van de TU Delft. "Iemand uit het klasje had zoiets niet in zijn hoofd gehaald. Je bent het visitekaartje in het buitenland, dan maak je een post af, zeker zo vlak voor de Spelen," zegt Gualthérie van Weezel. Het was

AFP / ANP

Minister van Ontwikkelingssamenwerking Eveline Herfkens (l) en de Indonesische vice-president Megawati Sukarnoputri, 1999

► Zij antwoordde: “Dat had ik u ook wel kunnen vertellen.”

Het leven van een diplomaat in den vreemde is duur. Er moet om de haverklap een dinertje plaatsvinden om lokale kopstukken te pleasen of om Nederlandse hooggeplaatsten te verwelkomen. Van oudsher kwamen dan de zilveren lepels en vorken uit de kast, werd het kristal gewreven en mocht het de gasten tijdens de vier gangen aan niets ontbreken. Van Ebbenhorst Tengbergen: “Als er landgenoten op bezoek kwamen, moest je twee keer zoveel eten in huis halen. De diplomaten zelf eten niet veel. Ze moeten al zoveel eten. Wat je over had van een diner, ging naar de mensen die in de keuken werkten. Als die het niet wilden hebben, bewaarde je het voor de rest van de week.”

‘Tegen de moeder van Eveline Herfkens zei ik: werken voor uw dochter was niet altijd even makkelijk. Zij antwoordde: dat had ik u ook wel kunnen vertellen.’

De vrouw van een voormalig consul-generaal in Noord-Amerika: “Toen we net begonnen waren en in Washington zaten, was het geen vetpot. Maar vergeleken met Den Haag was het zeer goed. We kregen een rentevrije lening voor de auto en geld om ons huis in te richten. Voor twee studenten die net waren afgestudeerd in Leiden en die gewend waren elk dubbeltje om te draaien, was dat veel geld. Onze kinderen gingen dankzij de ruime vergoeding van BZ naar heel goede scholen, en Nederland heeft de diplomaten altijd *tops* laten wonen.”

De jaarsalarissen van hoge ambtenaren en ambassadeurs schommelen rond de ton euro. Daar komt de buitenlandtoelage, die voorheen onbelast was, bovenop. De diplomaat ontvangt de toelage voor ‘entertainment’, oftewel voor het ontvangen van gasten, de huur en inrichting van zijn huis en het personeel. Van Ebbenhorst Tengbergen: “Voor diners moest je kelners inhuren. Zelfs op de residentie van de ambassadeur. Daar is wel personeel om de

residentie schoon te houden, maar soms hielden we buffetten, dan kwamen er honderd mensen eten. Dat is erg veel werk.”

Inmiddels betalen diplomaten in Nederland belasting over de toelage. Toen bleek dat bij sommige diplomaten de vergoeding voor personeel en entertainment in eigen zak verdween, wilde het ministerie bonnetjes zien. De diplomaat moest aantonen hoeveel diners hij had gegeven, wie er waren en wat men at. Dat ging er streng aan toe. Schelto van Heemstra: “We nodigden onze buurman, een Nederlandse Shell-man, vaak uit als we gasten op de ambassade in Madrid hadden, omdat hij zo enorm animerend was. Ik had echt iets aan hem als er Spanjaarden bij waren. Als we die etentjes declareerden, kregen we te horen: ‘Waarom eet die man zo vaak bij jullie? Hij is al vier keer geweest.’” Van Ebbenhorst Tengbergen: “Vanaf een bepaald moment moest je voor elk bosje peterselie een bonnetje laten zien. Dat is natuurlijk helle waanzin. Je kunt moeilijk om een bonnetje vragen op de markt in een Afrikaans land. En wie op het ministerie kan de bonnetjes in al die vreemde talen lezen?”

Het kristal en zilver bleven steeds vaker in de kast. Veel diplomatenvrouwen, met een eigen carrière in Nederland, kwamen niet meer mee naar de post. Zonder zijn fulltime gastvrouw nam de ambassadeur zijn gasten maar mee uit eten. Dan hoeven zij ook niet meer in huizen te wonen waar ze achttien gasten kunnen ontvangen, redeneerde het ministerie van Buitenlandse Zaken. De Rekenkamer berekende afgelopen juli bovendien dat meer dan de helft van de diplomaten te duur woont. Van Heemstra: “Nu wordt er gezegd dat diplomaten best twintig procent goedkoper kunnen wonen. Maar in Paramaribo en Jakarta kom je dan in krottenwijken terecht. Met alle risico’s van dien.”

Een andere, door diplomaten zeer betreunde bezuinigingsmaatregel betreft de diplomatieke pas. Van Ebbenhorst Tengbergen: “Vroeger mochten ambassadeurs hun diplomatieke pas houden als ze met pensioen gingen. Dat was voor ons erg fijn, omdat wij veel reizen en je met de pas geen oponthoud bij de douane hebt. Gretta Duisenberg had om onduidelijke redenen deze pas ook. U weet ongetwijfeld van haar sympathie voor de Palestijnen; zij is er veelvuldig mee afgereid naar het Midden-Oosten. Toen dat uitkwam, werd de regeling afgeschaft.”

Het aanzien van de ambassadeur bladdert verder af, nu de Europese politiek meer en meer in Brussel wordt bedreven. Daar spreken de ministers van Buitenlandse Zaken elkaar, bepalen een Europees standpunt en behartigen de permanent vertegenwoordigers de Nederlandse belangen in Europa. Gualthérie van Weezel: “Door de eenwording van Europa is het belang van de ambassadeurs sterk afgenomen. Op grote posten binnen Europa – Berlijn, Parijs en Londen – en ook steeds meer daarbuiten is het voor de ambassadeur vrijwel onmogelijk om de ministers van Buitenlandse Zaken te spreken. Die mensen hebben het zo verschrikkelijk druk, daar kom je als klein land niet meer aan te pas. Je kunt je afvragen of de grote residenties nog zin hebben.”

Voor hoog koninklijk bezoek hoeft de ambassade ook al niet meer voortdurend in staat van paraatheid te zijn. De koninklijke familie verblijft tijdens staatsbezoek meestal in hotels. Een schrale troost voor de Nederlandse ambassadeur: ook zijn Europese collega’s staan financieel onder druk. Toen Gualthérie van Weezel zijn Deense collega in Brussel bezocht, deed die zelf de deur open, schonk een borrel en verzorgde de hapjes. |